

NOTO'LIQ OILALARDAGI BOLALARNI IJTIMOIYLASHUVINING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK MUAMMOLARI VA UNING YECHIMLARI

Xasanova Nurinisa Xolturayevna

Toshkent viloyati Quyi Chirchiq tumani Maktab

maktabgacha ta'lim bo'limiga qarashli 29-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada to'liq va noto'liq oilalardagi farzand tarbiyasining o'ziga xos farqli va o'xshash tomonlari hamda kamchilik va afzalliklari haqida keltirib o'tilgan

Kalit so'zlar: biologik rivojlanish, ijtimoiylashuv, dunyoqarash, ijobiy xususiyatlar, tajriba, munosabatlar, mexr-muxabbat, individuallik, o'ziga xoslik, zamonaviy, iqtidor, e'tiqod.

O'tgan davr mobaynida mamlakatimizda o'sib borayotgan avlodni sog'lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta'lim-tarbiya jarayoniga samarali ta'lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta'limning samarali tizimini tashkil etish bo'yicha keng ko'lamli ishlar amalga oshirildi. Inson tug'ilgan kunidanoq jamiyatga kiradi. Unda o'sadi, rivojlanadi va ma'lum bir vaqtga yetib kelganda hayoti yakun topadi. Inson rivojlanishiga biologik va ijtimoiy omillar ta'sir ko'rsatadi. Shaxsning shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy omil bu oiladir. Oilalar har biri o'ziga xos betakror bo'ladi. Chunki har bir inson o'ziga xos takrorlanmas xususiyatga ega hisoblanadi. O'sib kelayotgan yosh avlod oila tarkibiga, oiladagi oila a'zolarining dunyoqarashi,

tarbiyasi va umuman, o'zini tevarak-atrofdagi odamlarga bo'lgan munosabatiga qarab, inson olamga ijobiy yoki salbiy nazar bilan qaraydi, o'z qarashlarini shakllantiradi, atrofdagilar bilan munosabatlarini quradi. Axir, to'liq bo'lmagan oilalar va ota-onasi yoki nogiron bolalari bor oilalar bor. Bundan ko'rinib turibdiki, bu oilalardagi munosabatlar va tarbiya oddiy to'liq oiladagi tarbiyadan tubdan farq qiladi. Ko'p bolali oilalarda tarbiya ham boshqacha; ota-onalar o'rtasidagi nizolar tez-tez sodir bo'ladigan oilalarda; turli xil tarbiya uslublari bo'lgan oilalarda, ya'ni qancha oila, shaxsni tarbiyalash uchun juda ko'p imkoniyatlar. Qolaversa, inson o'z fikriga, o'z e'tiqodiga ega bo'lmasa, undan so'ralgan hamma narsaga bo'ysunsa, shaxsga aylanmasligi mumkin. Va bu holatda ham ko'p narsa oilaga bog'liq. Aynan oilada shaxs birinchi hayotiy tajribani oladi, birinchi kuzatishlarni qiladi va turli vaziyatlarda o'zini tutishni o'rganadi. Ota-onalarning bolaga o'rgatganlari aniq misollar bilan tasdiqlanishi juda muhim, shuning uchun u kattalarda nazariya amaliyotdan ajralmasligini ko'rishi mumkin, aks holda, u ota-onasining salbiy misollariga taqlid qila boshlaydi. Oilaning buzilishi ota-onalar va bolalar, ayniqsa, onalar va o'g'illar o'rtasidagi munosabatlarga salbiy ta'sir qiladi. Ota-onalarning o'zlari nomutanosiblikni boshdan kechirganligi sababli, ular odatda bolalarga hayotning o'sha paytda, ayniqsa, ularning sevgisi va yordamiga muhtoj bo'lgan paytda paydo bo'lgan muammolarni yengishga yordam beradi. Bolaning ota-onasi bilan bo'lgan osoyishta va erkin munosabatining ijtimoiy ongiga, xulq-atvoriga, o'z-o'ziga bo'lgan ishonchining ortib borishiga ijobiy ta'sir etadi. To'liq oilada tarbiyalangan bola odatda oila va oila a'zolari to'g'risida kamroq tashvishlanadi, o'z oilasi to'g'risida kamroq tashvishlanadi. Izalanishlar shuni ko'rsatmoqdaki, noto'liq oilaning tarbiyaviy ta'siri ijobiy natija berishiga nisbatan ko'proq salbiy ta'sir qiladi. Oila an'anaviy ravishda asosiy ta'lim muassasasidir. Bola bolaligida oilada nimani qo'lga kiritisa, u keyingi hayoti davomida shu olgan bilim ko'nikma va malakalarni saqlab qoladi. Oilaning tarbiya instituti sifatidagi ahamiyati shundan iboratki, bola hayotining muhim qismi unda bo'ladi va uning shaxsga ta'sir qilish muddati bo'yicha hech bir tarbiya institutini tenglasha olmaydi. Farzandlari yuqori, ammo ortiqcha

baholanmagan o'z-o'zini hurmat qilish bilan o'sadigan oilalarda bolaning shaxsiyatiga (uning qiziqishlari, do'stlari bilan munosabatlari) e'tibor yetarli darajada talabchanlik bilan birlashtiriladi. Ota-onalik ilmi bor va tarbiya usullarini yaxshi bilgan insonlar kamsituvchi jazolarga murojaat qilmaydilar va Bolani o'ziga bo'lgan ishonchini va samatsenkasini ochirish uchun bajonidil maqtashadi. O'zini past baholaydigan bolalar uyda ko'proq erkinlikdan foydalanadilar, lekin bu erkinlik, aslida, nazoratning yetishmasligi, ota-onalarning bolalarga va bir-biriga befarqligining natijasidir. Bolalarning mustaqilligi, asosan, kattalardan ozod bo'lish, ularning vasiyligidan, nazoratidan ozod qilish istagida ifodalanadi.

Ota-onalarga, ularning mehr va g'amxo'rligiga, ularning fikriga muhtoj bo'lib, ular mustaqil, huquqlarda ular bilan teng bo'lish istagini kuchli his qiladilar. Ikkala tomon uchun ham ushbu qiyindavrda munosabatlar qanday rivojlanishi, asosan, oilada shakllangan tarbiya uslubiga va ota-onalarning qayta qurish qobiliyatiga – farzandining voyaga yetganlik tuyg'usini qabul qilishga bog'liq. Nisbatan xotirjam boshlang'ich maktab yoshidan keyin o'smirlik notinch va qiyin ko'rinadi. Va, ehtimol, o'smirning asosiy xususiyati shaxsiy beqarorlikdir. Muloqotdagi asosiy qiyinchiliklar, nizolar ota-onalarning xatti harakatlarini nazorat qilish, o'smirning o'qishi, do'st tanlashi va boshqalar tufayli yuzaga keladi. Bolaning rivojlanishi uchun eng noqulay bo'lgan ekstremal holatlar avtoritar tarbiya ostida qat'iy, to'liq nazorat va nazoratning deyarli yo'qligi, o'smirni o'z ixtiyoriga qo'yib, e'tiborsiz qoldirishdir.

Xulosa o'rnida “Avval g'ishtin qiyshiq qo'yarkan memor, osmonlarga yetsa ham qular u devor” xar biro ta-ona o'z farzandi oldidagi burch va vazifalarini o'z vaqtida sitqidildan bajarsa, kelajakda albatta o'zi xohlagandek yuksak marralarga erishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. K. Jo'raboyev, "O'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha psixologik-pedagogik o'yinlar, mashqlar va metodikalar".
2. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent 2002 y
3. E. G. G'oziyev Umumiy psixologiya. Toshkent. 2019 y 1-kitob.